

MEHMET BEHÇET YAZAR'IN “CÂMÎ‘U’N-NEZÂ‘İR TARAMASI” ÇALIŞMASI ve BU ÇALIŞMADAKİ TÜRKÇE KELİME KADROSU

Ar. Gör. Ayşe YILDIZ*

ÖZ: Genelde bir şiire özelde bir gazele aynı vezin ve kafiyede benzer şiir yazma olarak tanımlanan nazire, şiir geleneğimizde önemli bir yere sahiptir. XVI. yy’da kaleme alınmış bir nazire mecmuası olan Câmî‘u’n-nezâ‘ir, XX. yy’da Behçet Yazar tarafından Türkçe kelimeler dikkate alınarak fişlenmiştir. Bu yazı Behçet Yazar’ın biyografisini konu edinen kaynaklarda adı geçmeyen “Câmî‘u’n-nezâ‘ir Taraması” adlı çalışmasının tanıtımını amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nazire mecmuası, Câmî‘u’n-nezâ‘ir Taraması, Behçet Yazar, Türkçe kelime kadrosu.

“Câmî‘u’n-nezâ‘ir Taraması” Work Of Behçet Yazar And Turkish Words Content In This Work

ABSTRACT: Nazire (imitatio) , which is described as poem writing with similar metre and rhymes to a poem in general and to a lyric poem in particular, has an important place in our poetry customs. Câmî‘u’n-nezâ‘ir, which is a magazine of imitatio (nazire) issued in XVI century, is indexed with considering Turkish words by Behçet Yazar during XXth centry. This study is aiming to promote the work of Behçet Yazar, named “Câmî‘u’n-nezâ‘ir Taraması” and not listed in the sources with subject of biography of Behçet Yazar.

Key Words

Magazine of imitatio (nazire mecmuası), Câmî‘u’n-nezâ‘ir Taraması, Behçet Yazar, Turkish words content

---

* Gazi Üni. Fen-Ed. Fak. TDE Böl. Ankara, yildiz@gazi.edu.tr

Arapça “n z r” üçlü kökünden türemiş bir kelime olan nazire, bir şiire, özellikle bir gazele, aynı vezin ve kafiyede yazılan benzer şiir olarak tanımlanır (OLGUN,1994: 114; İLAYDIN, 1997: 151; DİLÇİN, 1995: 269; İPEKTEN: 1985; 21; HORATA, 2002: 19). Redif ve kafiye açısından aynılık gösteren nazire şiirlerin, hayâl dünyası açısından da benzer olması beklenen bir özelliktir. Halk edebiyatında da nazire mevcut olmakla birlikte varlığını, Divan şiirinde daha yoğun sürdürmüş ve bir gelenek oluşturmuştur. Bugünkü bilgilerimize göre Türk edebiyatında yazılmış ilk nazire mecmuası XV. yy’a ait Mecmûatu’n-nezâ’ir olup Ömer b. Mezid tarafından kaleme alınmıştır. Türk edebiyatının ikinci nazire mecmuası ise Eğridirli Hacı Kemal’e aittir. Edebiyatımızdaki üçüncü nazire mecmuası ise Edirneli Nazmî’nin Mecmâu’n-nezâ’ir adlı eseridir. XVI. yy’ın bir diğer nazire mecmuası Pervane Bey’in derlediği ve kendi adıyla anılan mecmuadır. XVII. yy’da Türk edebiyatının derleyeni bilinen son nazire mecmuası kaleme alınır. Budinli Hisalî tarafından derlenen bu mecmuanın, kendisinden öncekilerden farkı şiirlerin sadece matla beyitlerine yer vermiş olmasıdır. Bu özelliğine uygun bir şekilde Metâliu’n-nezâ’ir adıyla tanınır. Bunun yanında derleyeni belli olmayan nazire mecmuaları da bulunmaktadır. Ağâh Sırrı Levend, derleyeni belli olmayan dört nazire mecmuasından bahsetmiş ve bunların buldukları kütüphane ile kayıt numaralarını bildirmiştir (LEVEND, 1998; 169). Ancak M. Fatih Köksal, Levend’in bahsettiği bu dört nazire mecmuasının birisinin Edirneli Nazmî’nin divanı, diğerinin de yine Edirneli Nazmî’nin Mecmâ‘u’n-nezâ’ir adlı eseri olduğunu ifade eder ve Levend’in derleyeni belli olmayan nazire mecmualarına ek olarak Süleymaniye Kütüphanesi ve Yapı Kredi Bankası Kütüphanesinde kayıtlı iki nazire mecmuasını tespit ettiğini dile getirir (KÖKSAL, 2001: 81). Ağâh Sırrı Levend’in bildirdiği ve yukarıda zikredilen yazarı bilinmeyen nazire mecmualarının yanı sıra Ahmet Mermer’in edebiyat dünyasına tanıttığı XV.yy’a ait bir nazire mecmuası da bulunmaktadır (MERMER, 2002:75-94).

Klâsik şiir geleneğimizde iki türlü nazireden bahsetmek mümkündür. İlki, genç şairlerin adeta bir usta çırak ilişkisi içerisinde usta şairlerden şiirin formel yapısını öğrendikleri ve üstat kabul ettikleri şairlerin şiirlerine benzer şiir yazma çabasıdır. Bu yönüyle nazire, usta çırak eğitiminin önemli unsurlarından biri olarak karşımıza çıkar. İkincisi ise, şairlik yönünü ispatlamış gerçekten usta kabul edilen şairlerin, beğendikleri bir mazmun ya da şiirdeki bir edâ sebebiyle söyledikleri nazirelerdir. İkinci tip nazirede bir taklit ya da eğitim amacı yoktur. Nazire söyleyenin şiiri, zemin şiirden daha başarılıdır (İSEN, 1997; 326-327; BANARLI, 1971; 466; KURNAZ, 2003; 403). M. F. Köksal da şairleri nazire yazmaya iten en önemli sebeplerden birinin zemin şiirden daha güzel şiir yazma arzusu olduğunu ifade eder (KÖKSAL, 2003; 269).

Klâsik Türk şiirinde nazireyi kuramsal ve işlevsel açıdan değerlendiren Ambros, bir şiirin nazire olup olmayacağını tespit amacıyla bir takım ölçütlere uygunluk şartını ileri sürer ve bunları iç ve dış belirleyiciler olarak iki grupta toplar. Dış belirleyici ölçütlerin alt başlıklarından birisi de nazirenin bir nazire mecmuası içerisinde yer alması şartıdır (AMBROS, 1989; 59). Nazire mecmuaları, derlendikleri dönemin şiir zevkini ve beğeni ölçüsünü yansıtmaya yarayan vesikalardır¹. Ancak her yazılı metin gibi, nazire mecmuaları, döneminin dil özelliklerini göstermesi sebebiyle dil tarihi açısından da önem taşımaktadır. Eğridirli Hacı Kemal'in derlediği nazire mecmuasındaki şiirlerde geçen ve bugün için arkaik Türkçe olarak değerlendirilebilecek kelimeler 20.yy'da Fecr-i Âti mensubu bir şair, yazar ve aynı zamanda bir edebiyat öğretmeni olan Mehmet Behçet Yazar tarafından fişlenmiştir. Fişlere kelimelerin karşılıkları ile bu kelimelerin yer aldığı beyitler de yazılarak "Câmi'ü'n-nezâ'ir Taraması" adı verilmiştir. Behçet Yazar'dan bahseden kaynaklar (NECATİGİL, 1977: 388-389; AKYÜZ, 1986:649; İNAL, 1999:269; BANARLI, 1971: 1098; YAZAR, 1999; 7-10), Yazar'ın eserleri arasında Câmi'ü'n-nezâ'ir Taramasını zikretmemişlerdir. Biz bu yazıda Behçet Yazar hakkında kısaca bilgi verdikten sonra, Câmi'ü'n-nezâ'ir Taraması adını taşıyan ve fişler halinde bulunan bu çalışmayı tanıtıp, çalışmada yer alan kelime kadrosunu listelemeye çalışacağız.

Mehmet Behçet Yazar 1890 yılında Halep'te dünyaya gelir². Öğrenim hayatına Halep'te başlayan Behçet Yazar, Halep İdadisi'nde 4 yıl öğrenim gördükten sonra babasının İstinaf Mahkemesi başkâtibi olması sebebiyle 1903 yılında Selanik'e gelir. Selanik İdadisi'nde 3 yıl daha öğrenim görerek bu okuldan pekiyi (aliyyülâlâ) derece ile mezun olur. Selanik İdadisi'nde okurken pek çok edebiyatçı ile tanışma fırsatı yakalaması, onun daha önce de edebiyata karşı var olan ilgisini büsbütün artırmıştır. Behçet Yazar, Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra edebiyat öğretmeni olmak için sınava girmiş ve bu sınavı geçerek edebiyat öğretmeni olmuştur. Çeşitli okullarda edebiyat öğretmenliği ve müdürlük yapan Behçet Yazar, 1929 yılında İstanbul'a dönmüş önce Kabataş Erkek Lisesi, ardından Haydar Paşa Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Buradaki görevinden gözlerindeki rahatsızlık yüzünden 1952'de emekliye

1 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Ali Nihat TARLAN: "Eski Mecmualar Arasında", İÜ Edebiyat Fakültesi **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C 1, S 2, 1946; KÖKSAL, 2003: 250 vd.

2 M. Behçet Yazar'ın doğum tarihi konusunda kaynaklar farklılık gösterir. Kenan Akyüz ve İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal M. Behçet Yazar'ın 1888'de doğduğunu ifade ederler (AKYÜZ, 1986:649, İNAL, 1999: 269).

ayrılmak zorunda kalmış ve 1980’de Fecri Âti’nin son temsilcisi olarak İstanbul’da ölmüştür(YAZAR, 1999; 7-10).

Behçet Yazar’ın eserleri yayımlandıkları yıllar dikkate alınarak şu şekilde sıralanabilir: *Erganun, Beyrut Vilayeti, Buhurdan, Kastamonu Âsâr-ı Kadimesi, Genç Şairlerimiz ve Eserleri, Genç Romancılarımız ve Eserleri, Yumak, Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı*. Ayrıca çocuklara yönelik tercüme ve adapte eserleri de şunlardır: *Orhan’ın Deniz Eğlenceleri, Orhan İle Gümüş, Orhan’ın Hayvanlar Bahçesi, Orhan’ın Teyyâreciliği* (YAZAR, 1999:10-11). Bunun yanında *Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah, Genç Dramaturgularımız ve Eserleri, Orhan’ın Kuruntusu* (Tercüme), *Çile* (şiir), *Kutu Kapakları* (hiciv) adlı eserler ise Yazar’ın basılmamış eserleridir. Basılmamış bu eserler 1980 yılında kızı tarafından Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesi’ne bağışlanmıştır (YAZAR, 1999: 12).

Yukarıda zikredilen eserlerinin yanı sıra Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi’nde Y.I/5 numarada kayıtlı 3 kutu içinde numaralandırılmış 867 adet fişten oluşan bir çalışması daha bulunmaktadır. İlk kutunun kapığında 266 şairden 2832’si gazel, 232’si kaside olmak üzere 29461 beyit içerdiği ifade edilmiştir. Kapakta “ *Asıl metnin başlangıcı (aynen): Min kelâmi tevhidi Sadri ve nazire-i û-râ / Asıl metnin sonu (aynen) Pes kemâl niçün oldu adın gerek ismine göre müsemmâ*” ibaresi yer almaktadır. XVI. asırda (918 Hicride) yazılan ve Bayezıt Kütüphanesi 5782 numarada kayıtlı Hacı Kemâl’in Câmi’u’n-nezâ’ir adlı nazire mecmuasının Haydar Paşa Lisesi Edebiyat Öğretmeni Behçet Yazar tarafından taranması ile bu fişlerin oluştuğu yine kapaktan edindiğimiz bir bilgidir³.

Fişleri incelediğimiz zaman fişlenmiş kelimelerin bir iki istisna dışında tamamının Türkçe kökenli kelimeler olduğu dikkati çekmektedir. Bu kelimelerin bir kısmı Tarama Sözlüğü⁴’nde yer almasına rağmen, bu sözlükte yer almayan kelimelere de fişler arasında rastlamak mümkündür. Fişler halinde bulunan çalışmada, fişlenen kelime ve bu kelimenin geçtiği örnek beyit ya da beyitler hem Latin hem de Arap harfleri ile verilmiştir. Madde başı olan kelimenin yanına anlam karşılığı ve kelime cinsi (fiil, isim vb) yazılmıştır. Fişlerin Latin harfli kısmında, bugün için çeviri yazı alfabesinde kabul edilen, Farsça terkiplerin (-) işareti ile kelimeden ayrılması kuralına genellikle uyulmadığı ve bu terkiplerin ilk kelimeye bitişik yazıldığı görülmüştür. Bu durumun, dönemin imlasından

3 Mecmuanın DTCF kütüphanesinde İsmail Saib I, 804-805 numarada kayıtlı iki ciltten oluşan eksik bir nüshası daha bulunmaktadır.

4 **Yeni Tarama Sözlüğü** (Düzenleyen: Cem DİLÇİN), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

kaynaklanan bir özellik olduğu sanılmaktadır. Bu yazıda örnek beyitlerde Farsça terkipleri (-) işareti ile kelimededen ayrılması yoluna gidilmiştir.

"Câmi'ü'n-nezâ'ir Taraması" adlı çalışmadaki kelimeler listelenirken şu yöntem izlenmiştir: "Câmi'ü'n-nezâ'ir Taraması Adlı Çalışmada Fişlenmiş Kelimelerin Listesi" başlığı altında çalışmadaki tüm kelimeler ve anlam karşılıkları verilmiştir. Çalışmada, her kelime için beyit örnekleri yer almaktadır. Fakat bu yazıda, Tarama sözlüğünde bulunan sözcükler için örnek beyitlere yer verilmemiş, Tarama Sözlüğünde yer almayan ya da çalışmada sözlüktekenden farklı anlamda yer alan kelimelerin geçtiği beyit örneklerine yer verilmiştir.

Câmi'ü'n-nezâ'ir Taraması" Adlı Çalışmada Fişlenmiş Kelimelerin Listesi⁵:

acı^{*} :

acu: acı

alda-: aldat-, hile ve mekr etmek

ağ: ak

agı: zehir

ağla-^{*}:

ağ-: yüksel-, uruç, itila et-

ağu: zehir

ağulu: zehirli

ak-^{*}:

al-: almazlan-: aldırma-/ almazlık et-

ancağ: ancak

an-: an-

ansız: ansız, ansızın

ancılayın: onun gibi

arı: temiz, passız

asmalu: asmalı, asılası, asılmağa layık olan

5 Kelimeler listelenirken "^{*}" işareti konulmuş olan sözcükler, eserde fişlenmiş ancak karşılıklarında anlamı belirtilmemiştir.

assı kıl-: fayda ver-
ayrık: zıt, mülayim
atlan-: sefere hazırlan-
almazlan-: aldirmamak
ata: baba, dede
ayru: ayrı
ayruk: gayrı
ard: arka
ardumca: arkadan
artuk: fazla, ziyade
artık: artık, gayrı
artık: gayrı, başka
assı: kar, fayda
assı kıl-: fayda ver-
aylak: işsiz
ayrık: başka, diğer
azgun: azgın, asi, günahkar
azık: zad, zahire
baç: vergi
baglamak: bağla-
bah-: bak-
bak-: bak-
barmak: parmak
bas-: bas-
baş: yara, ceriha
başla-: başla-
başlu: yaralı
başmak: pabuç
baş koş-: sataş-, burnunu sok-

- baş ayak: hâs u âm
 bay: zengin
 bayık: cidden, muhakkak
 becid: elzem, zarurî
 bellü: belli, zahir
 bencileyin: benim gibi
 berkit-: sıkı tut-, sert davran-
 беру: gayri, artık
 bigi: gibi
 bil: bel, miyan
 bile: beraber
 bil*:-
 biliş-: anlaş-, dost ol-
 bire: mütemadiyen
 birle: ile
 bir yana: bir taraftan, bir yandan
 boğmak: gerdanlık
 boğuz: artık, gayrı
 boşal-*:-
 bizcileyin: bizim gibi
 bize-: beze-
 bu*:-
 budak: dal
 bulış-*:-
 bulmag: bul-
 bul-: bul-
 buncılayın: bu kadar, bunun kadar
 -ce: kadar, derecesinde
 -ce/-ca: göre (zamanca: zamana göre)

çalap: Tanrı, Allah

çık-: çık-, ayrıl-

çap-: şitap et-

çal-: vur-, çarp-

çal-: tıla et-, sür-

çalın-: sürül-, tıla edil-

-çe/ -ça: ...göre (zamanınca: zamanına göre)

çeri: asker

çek-*:

çekdür-:

çevre: muhit, etraf

çın: sadık, doğru, hakiki

çık-*:

çoğ: çok, vafır, mezit, ziyade

dağıt-*:

dak-: tak-

dalın-: kendi kendine dal-

danış-*:

degir-: değdir-, vardır-, isal et-, ulaştır-

deg-: değ-

del-: del-

degül: iken masterından muzarî menfi

demek/ dimek : de-

deñlü: tarz, suret, şekil

Şol deñlü: şu tarzda

Ne deñlü: ne şekilde, ne halde

depele-: tepele-

depren-: hareket et-:

depret: tahrik et-, depret-
 deper-: tahrik et-, salla-
 derle: terle-
 der-, dir-: topl-
 -dın/-din: -den/-dan
 dile-: iste-, dile-
 dilek: dua⁶
 dirilik: hayat
 diril-: yaşa-
 dirlik: baka, saadet, huzur
 ditre-: titre-
 doğ-: doğ-, viladet, zuhur, hudus
 dolaş-: dolaş-
 dolun-: zeval ve uful et-
 don: libas
 doğuz: domuz
 dök-:
 dölen-: huzur ve imtinan bul-
 dön-: dön-
 döndür-: döndür-
 dur-/ tur-: dur-
 durut-: durdur-
 dut-: tut-
 duzak: tuzak
 düri gel-/ duru gel-: dikil-, kaim ol-
 dükeli/ dükali: cümle, bütün, cemi⁷
 düken-: tüken-

---

6 Tarama Sözlüğünde *dilek* kelimesi için "şefaât" anlamı verilmiştir.

7 Kelimenin Tarama Sözlüğünde sadece *dükeli* şekli yer almaktadır.

dün: gece
 dün gün /dün ü gün: gece gündüz
 duriş-: uğraş-
 dürmek: toplamak
 düş-: düş-
 düş: rüya, uyku, nevm
 dütün: duman
 düzet-: vücuda getir-
 düz-: akort et-
 düz-: kur-, tertip et-
 düzül-: tertip edil-, tanzim edil-
 eğin: arka
 eksüklü: noksanı olan, eksikli, eksiği olan
 el er-: el var-, güç yet-⁸
 em: derman, ilaç
 emsem: ilaç, derman
 eñek: gerdan, çene çukuru
 epsem: la'l, hamuş, epkem
 er-: ir-
 esri-/esrü-: mest ol-
 esrit-: mest ol-
 esrük: mest, sarhoş
 eşik yasda-: mütteka, istinatgâh bul-
 et-/it-*:
 etak: etek
 eyit-: söyle-
 eyü: eyi, iyi
 fak: tuzak

---

8 Bu kelime Tarama Sözlüğünde “eli er-“ şeklinde yer almaktadır.

geç-: geç-
 geçür-: geçir-
 geceli: gecesi olan
 gel-: *
 gensüz: ihtiyarsız, naçar
 gerek: muktazi, lazım
 gerek-: lazım ol-, fayda ver-
 geyür-: giydir-
 girü: artık, gayrı, yine, tekrar
 girü gelmeli: (sıfat fiilden müştak) geri gelinici
 git-: *
 gizlü: gizli
 gök: ham, işlenmemiş
 gökçek: güzel, güzellik
 gömülen-: kıskan-
 görün-: görün-
 görklü: güzel, kutlu
 gör-*:
 göster-: göster-
 götür-: kaldır-, ref et-
 göynü: olgun, kemale ermiş
 göyün-: yakmak (?)⁹
 gözgü: ayna, ayine
 gözsüz: kör, ama
 gün: talih
 günlü: bahtlı, talihli
 günlü: ziyadar, aydın

---

9 Çalışmada bu kelime madde başı olarak fişlenip anlam verildikten sonra karşısına soru işareti konulmuş ve örnek beytin altına "Mastar lazım iken müteaddi olarak kullanılmıştır" notu düşülmüştür.

gün: ziya, aydınlık, saadet
 -ğ1: -ki
 ırağ: uzak, ırak
 irah: ırak, uzak
 irak: uzak
 ırmağ: ırmak
 icre/ içre: içinde
 içmek: iç-
 is/ issi: sahip, malik
 iken: sakın, zinhar, elhazer
 iken: yazık, efsus, dirîğ
 iken: asla
 ikende: sakın, zinhar
 ikin: acep
 il: yabancı, başka, ağıyar
 il: el, memleket, diyar
 ile: (-ce yerine kullanılmıştır; yıllar ile: yıllarca
 ilet-: isâl et-
 ilt-: sevk ve isal et-
 imek: cevherî mastar
 inile-: inle-
 ince: ince
 irgür-: nail et-, mazhar kıl-
 iriş-*:
 isle-: isga et-, mutavaat et-
 iste-*:
 işbu: bu mahal, bu makam
 iti: kesin, katı
 kabak: kab, kapak

kaçan: kaçan, ne zaman, vakta ki

kaçan kim: ne zaman ki

kak-: at-, sal-

kak-: vur-, çal-

kal-*:

kamu: cümle, her, bütün

kancaru: nasıl, ne yolda

kanda: nerede

kanı: hani, nerede

kankı: hangi

kaplubaga: kaplumbağa

karanu: karanlık

karşu: karşı

kar-: karıştır-, meczet-

katında: nezdinde, indinde

katı: pek, şiddetli, sert

kavuşır-: kavuştur-, bağla-

kaymaç: şaşı

kendü: kendi

kendüden: kendinden, kendisinden

kendözü: kendisi

kes-*:

kesek: taşlaşmış, çamur

key: iyi, muhkem

kez: defa, kere

kıl-*:

kılca: kıl kadar, cüz'i

kici: küçük

kim: ki

kimesne: kimse
kocalık: ihtiyarlık
koku*:
koh: kok-
ko-: bırak-
konişi: komşu
konmağ: kon-
konuk: misafir
korhu: korku
korhut-: korkut-
koy-: vaz' et-
koy-: bırak-, terk et-
kov-: takip et-, koğala-
köyne-: yan-
köynük/ küynük: yanık, yara
köynüklü: yanık, suzişli
köyün-: yan-, muhterik ol-
köyünle-: yan-, muhterik ol-
kuc-: kucakla- der-aguş et-
kuç-/koç-: kucakla-
kulak*:
kulluk: abdiyet, ubudiyet
kursa-: uzat-
kurtul-*:
künül-: muazzep ol-, azap çek-
küy-: bekle-, muntazır ol-
-layın/-leyin: gibi
muştuluk: hediye
nice: nasıl

nice ki: nasıl ki
 nicesi: ne kadar, ne suretle
 nice kim: nasıl ki
 nice: nasıl, ne kadar
 niçe niçe: nasıl nasıl
 nite/ nita: nasıl
 odun: od, ateş
 oh: ok
 okı-: oku-
 ol-*:
 olın-*:
 oku-: söyle-
 ot: ateş
 ot ur-: ateşe ver-
 oyna-*:
 oyunçağ: oyuncak
 ök: akıl
 öküş: çok, ziyade
 öldür-*:
 öli: ölü
 önden: önce
 önünce: önden
 öp-*:
 ört-*:
 öz: kendi (sözlükte)
 özge: başka, maada, gayrı, diğer, yabancı
 öygün-: övün-
 öyün: vakit, zaman
 öğütle-: öğüt ver-

öz: sebep, mahiyet

-rak: daha (daha yakın)

saç-*:

saçu: saçılan, serpilen, bahşış

sağ: diri, hali sıhhatte

sagış: sayı

sagu sağ-: mersiyehan ol-, ağıt söyle-

sakın-*

sakla-*:

sal-: bırak-, tecil et-

sanı-: san-, şüphe ve tereddür et-

san-: san-

sayru: hasta

sayruluk: hastalık

sen: sen

sense-: seni görmek iste-

sensüzün: sensiz, sensiz olarak

sencileyin: senin gibi

sevgilü: sevgili

sevgü: sevgi

sevgülü: sevgili

sev-*:

sığınç: toplanılacak yer, melce

sınıklulan-: kırış-, perişan ol-

sin: sen

sin: mezar, kabir

sı-: kır-

sınık: şiken, kırık

sın-: kırıl-

sor-: ara-
 sor-: em-
 söyle-*:
 sun-: imtidat et-, uza-
 sun-: hücum et-, saldır-
 susak: cam
 suvar-: iska et-, su ver-
 süñü: mızrak
 sür-*:
 sürün-*:
 -süz/-siz: (edat)
 süz-*:
 şar: şehir, belde
 şimden girü: şimdiden sonra, badema
 şular: şunlar
 tabucu / tabucı: hürmetkâr, tazimkâr, hizmetkâr¹⁰
 tabu kıl-: hürmet ve riayet et-, tazimde bulun-
 tadur-: tattır-
 tamu: cehennem
 tan: acep, hayret, hayranlık
 tam-: damla-
 taña kal-: mütehayyir ol-
 tanık: şahit
 tanla-: hayret et-
 tanrı: Hak, Allah
 tan yeli: sabah rüzgarı
 tapu: zat, makam, huzur, nezd
 tart-: tahammül et-¹¹

---

10 Kelime Tarama Sözlüğünde "tapucu" olarak yer almaktadır.

taşra: dışarıya
 tatlu: tatlı
 tat-*:
 tek: gibi
 terlik: terlilik, terleyiş
 tezcek: derhal
 tın-:ses çıkar-
 tuşak: tuzak
 toprağ: toprak
 tutak: dudak
 tut-: tutsak: esir
 tutul-*:
 tümen tümen: sayısız, hesapsız
 uçmak: cennet
 uç-: uç-
 uğra-*:
 uğrı: hırsız, harami
 uğurla-: sirkat et-, çal-
 ulal-: ulu ol-, neşv ü nema bul-
 uña-: razı ve kail ol-, dile-, iste-
 unut-:
 ur-: at-
 usan-:
 usullu: uslu
 uş: işte, şimdi
 uyar-: uyandır-
 uyhu: uyku

---

11 Tarama Sözlüğünde *tart*-kelimesi için “tart-, esirge-, men et-, alıkoy-, sakla-” anlamları verilmiştir.

uc: sebep, illet, vesile
 umaç: hedef, amaç
 unmağ: felah bul-
 urun-: giyin-, takın-
 uyar-: iş'al et-, yak-
 uykuluk: gece içilen mey, gabuk
 uymag: uymak
 ucun/ ucundan: için, sebep, sebebiyle
 ün: ses
 -üñ: izafet eki
 üşde, üşte: işte
 üşür-: tahsil et-
 üşen-: mahzun ol-
 üt-: kazan-, galip gel-, yen-
 üzet-: kestir-
 varasına: varıncaya kadar
 varlığı: varlık, mevki, makam
 var-*:
 vaz gel-: vaz geç-
 vaz getür-: vaz geçir-
 ver-/vir-:
 yağı: düşman
 yak-*:
 yalıñ/ yalıñlu: alev- alevli
 yaluñuz: yalnız
 yalvar-*:
 yalvarı gel-: yalvarmaya gel-
 yaña: taraf, veche
 yañadan: taraftan, vecheden

yancuk: cep, kese, cüzdan
yañlu: yanlış, galat, hata
yañşık¹²: yavegû
yaradılmış: mahluk, halk
yarag: silah
yarag: hazırlık
yarag eyle-: hazırlan-
yaraglan-: hazırlan-
yarılık: yardımcılık
yarat-*:
yaşa-*:
yasak: kanun, nizam
yasa-: tanzim et-
yasdan-/yastan: yasla-,ittika ve istinat et-
yad: bigâne, yabancı
yat-*:
yatlu: düşmanca
yavlak: kötü, fena, ziyade, gayet
yavu kıl-: gaib et-
yavuz: kötü, fena
yaz-: nakşet-
yazu: yazı
yazuk: günah
yazuklu: günahkar
yedi: yedi (sayı)
yeg: daha iyi
yegin: feyizli, bereketli
yeglik: üstünlük, rüçhan

---

12 Kelime Tarama Sözlüğünde “yanşak” şeklindedir.

yel-: şıtap ve hareket et-
 yelte-: sevke getir-
 ye-: *
 yep-: okşa-
 yer-: zemmet-
 yeşin-: berk ur-
 yet: kuvvet, kudret
 yetir-: isal ve iblağ et-
 yeylik: üstünlük, rüchan
 yıkuk: yıkık, harap
 yılduz: yıldız
 yıprık: harap, perişan¹³
 yıl-: yel, rüzgar
 yilt-: tahrik ve teşvik et-¹⁴
 yi-: ye- (master)
 yir: yer
 yitir-: kaybet-
 yog: yok
 yoh: yok
 yohsul: yoksul, fakir, muhtaç
 yön: veche, istikamet
 yönel-: teveccüh et-
 yöre: civar
 yu-: yıka-
 yut-(kan yut-): (mec.) gizli ıstırap çek-
 yücel-: yüksel-
 yügrü-: yürü-

---

13 Kelime Tarama Sözlüğünde "yıprak" şeklinde yer almaktadır

14 Kelime Tarama Sözlüğünde "yelte-" şeklinde yer almaktadır

yügrüş-: müşterek harekette bulun-

yügüt-: ögüt-, gider-

“Câmi‘u’n-nezâ’ir Taraması” Adlı Çalışmada Yer Alan Ancak Tarama Sözlüğünde Olmayan Ya da Farklı Anlamla Yer Alan Kelimelerin Listesi¹⁵:

Almazlan-: aldırma-¹⁶

*“Gamzesine râygân cân virürüm almazlanur
Tıfl gibi merdüm-i çeşmüme bâzâr öğredür”*

Şemsî

Asmalu : asılası, asılmaya lâyık

*“Zülfînüñ dârına ber-dâr it bu gönül düzdüni
Andan özge asmalu yokdur güneşkaruñ senüñ”*

Sâdi-i Cem

Ayrıksı : zıt, mülayim¹⁷

*“Bu hükmi kimesne ayrıksı eylese olmaz
Gerek ki şöyle vara nice kıldısı hâmem”*

Âşık Paşa

Boğuz : artık, gayrı¹⁸

*“Eyder seni buldum boguz var git hele olsun oguz
Bir vakt dahı buluşavuz çeşmini giryân eyleme”*

15 Tarama Sözlüğünden farklı anlam verilerek fişlenmiş bazı kelimelerde, Tarama Sözlüğündeki anlamın beyitlere daha uygun düştüğü görülmektedir. Fakat burada amaç, bu çalışmanın Tarama sözlüğündeki anlamlarla doğruluğunu mukayese etmek olmadığı için Behçet Yazar’ın verdiği anlamlara müdahale edilmeden metne aynen alınmış, dipnotta farklılıkların belirtilmesi yoluna gidilmiştir.

16 Tarama Sözlüğünde *almazlan-* kelimesi yer almaktadır. Ancak kelimeye anlam olarak “almaktan çekin-” karşılığı verilmiştir. İncelenen çalışmada *almazlan-* kelimesi için aldirmama- anlamı verilmişse de örnek olarak verilen beyitte geçen *almazlan-* fiilinin Tarama Sözlüğünde verilen anlama da uyduğu görülmektedir.

17 Tarama Sözlüğünde *ayrıksı* kelimesi yer almaktadır. Ancak kelimeye anlam olarak “başka, başka türlü, farklı” karşılıkları verilmiştir.

18 Tarama Sözlüğünde *boguz* kelimesinin karşılığı olarak “boğaz” anlamı verilmiştir.

*Türâbî***Baş-ayak** :hâs u âm

"Degmez iken dâmenüme degme bir hâsuñ eli
Baş-ayak bir hâs u âma şimdi ihsânun amîm"

*Sûzî***Baş koş-**: sataş-, burnunu sok-, müdahale et-, meşgul ol-¹⁹

"Baş koşdı dil ol zülf-i siyehkâra ne müşkil
Gam kendine bağlandı ne âvâre ne müşkil"

*Şirâzî***Deñlü** :tarz, suret, şekil²⁰

"Her nice tefekkür eyledümse
Aklumda bu deñlü buldum idrâk"

*Halîlî***Dirlik**: baka, saadet,huzur²¹

"Ger baka dirlik dilersen ölümünden öñden öl
Kim resulullah buyurdu mûtu kabla en temut"

*Kemâl Ümmî***Dolun-**: zeval bul-²²

"Müşkîn saçunu dir koma kim ol cemâle düşmesin
Yani kamer dolunuban güneş zevâle düşmesin"

Ahmedî

19 Tarama Sözlüğünde *baş koş-* kelimesi yer almaktadır. Ancak kelimeye anlam olarak "baş başa ver-, fikir birliği yap-, canla başla bir işin üzerine düş-, komutan olarak ata-, yarış et-" anlamları verilmiştir.

20 Tarama Sözlüğünde *deñlü* kelimesi için "kadar, denli" anlamları verilmiştir.

21 Tarama Sözlüğünde *dirlik* kelimesi için "yaşayış, hayat, sağlık, geçim, tahsisat, ödenek" anlamları verilmiştir.

22 Tarama Sözlüğü'nde *dolun-* (tolun-) için "ay dolunay haline gel-" anlamı verilmiştir. Tarama Sözlüğü'ndeki anlam beyte daha uygun düşmektedir.

Gök: ham, işlenmemiş²³

*Gök demür giymiş elinde tîg-ı Hindî sûsenüñ
Çihre-güsterdür çemende yani buldı feth-i bâb”*

Kemâl

Gömülen-: kıskan-²⁴

*“Can cemâlini senin cümle nazardan gömüler
Görmesin diyü hayâlini basardan gömüler”*

Hümâmî

Gün: ziya, aydınlık, saadet

*Mihrüm çü tulû’ etdi günü gördi meger mâh
Nâhide dedi bencileyin kanda bulunur”*

Kemâl

Gün: talih

*“Tapuñdan ayru düşecek kapuñda bunı yazdum kim
Kara günlidür ayrılan kişi sevgili cânuñdan”*

Şirâzî

Günli: bahtlı, talihli

*“Tapumdan ayru düşecek kapunda bunu yazdım kim
Kara günlidür ayrılan kişi sevgili cânımdan”*

Şirâzî

Göynü: olgun, kemâle ermiş

*“Behâyim bigi yirüz yirmezüz hîç
Acuyı tatlıyı göynüyü hamı”*

Kemâl Ümmî

23 Tarama Sözlüğünde *gök* kelimesi için “mavi, yeşil” anlamları verilmiştir.

24 Bu kelime Tarama Sözlüğünde *günülen-* şeklinde yer almış ve *kıskan-* anlamı karşılık olarak verilmiştir.

İken : yazık, efsus, dirîg

*“İken arturdı baña cevr ü cefâsını iken
Bilmezem neyleyim ol yâr-ı cefâkâra dirîg”
Şehdî*

İken : asla

*“Bûsene cân vireyin dime dil-ârâmlara
Doyamaz çünkü güzeller iken ibrâmlara”
Necâtî*

İkende: sakın, zinhar

*“Ey gönül ikende çekme cevr-i dilberden melâl
Çün meseldür kim dikensüz gül bulunmahlık muhal”*

İkin: acep

*“Gül yüzüm etmiş saña hâk-i kadem
Kendözünü görmesin ikin degül”²⁵
Şeyhî*

Kaymac : şaşî

*“Bu ibretüñ sözüni cân kulağı işitdi
Bu hikmetüñ yüzünü görmedi gözi kaymaç”
Elvan Çelebi*

Kavuşır- : kavuştur-, bağla-

*“Karşuma bam-zâdeler el kavşırup tabu kılur
Bezmgâhuñ cennetü'l-meva bigi büstândur”
Cem Sultan*

Kursa-²⁶ : uzat-

*“Bir öyün geçdi serv-kaddi yine
Ki durup kursar el çenâr bana”*

25 Şeyhi Divanı Neşrinde bu beyit şu şekildedir: Gül yüzün etmiş sana hâk-i kadem/Kendözünü görmesin igen degil”(İSEN-KURNAZ, 1990:250)

26 Bu kelimedede muhtemelen bir okuma yanlışlığı var. El çırpma anlamındaki kars- beytin anlamına daha uygun düşmekte. Kars- kelimesi bu anlamıyla Tarama sözlüğünde mevcut.

Şevkî

Künül- : azap çek-

Çün ol cândan haber buldum künüldüm ten cihânuñdan
Vücûd ilini bir gördüm nişân yoğ iki yanumdan”

Mehdî

Öygün- :övün-²⁷

“Âyine-i cemâlûñe öygüne mi güneş
Kim şermsâr olur vü yüzüme hayâl gelür”

Nişâni

Öz: sebep, mahiyet²⁸

“Firâk-ı yârim özümden aceb ne çâre kılam
Meger hayât libâsın hezâr pâre kılam”

Şirâzî

Sense- :seni görmek iste-

“Görmiyelden yüzünü ben kim nigârum sensedim
Âh u zâr ile geçer bu rûzgârum sensedim

Hümâmî

Sığınç : sığınılacak yer, melce

“Mahallüñ külhanımuñ gûşesidür
Sıgıncum burcum u bârum harâbât”

Habîbî

Susak: cam²⁹

“Yâri ağzında öpen cânı dudağında öper
Çünkü kevser suyunun la'li susağında öper”

27 İncelediğimiz çalışmada madde başı olarak fişlenen öygün- kelimesine övün- anlamı verilmiş olmasına rağmen, örnek beyitten kelimenin öykün- karşılığında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

28 Tarama Sözlüğünde öz kelimesi için “Nefis, zat, kendisi, benlik, iç, bir şeyin içi” anlamları verilmiştir.

29 Tarama Sözlüğünde susak kelimesi için “tahta kova, su kabı, maşrapa, çomça” anlamları verilmiştir.

*Şirâzi***Tuşak:** *tuzak*³⁰

"Şimdi doñuz tuşağına yâ Rab ne hoş düşer
Ol şîre sayd olmtıyan âhû kemend ile"

*Nizâmî***Uykuluk:** gece içilen mey, gabuk

"Çeşm-i mestüñ bir kadeh mey uykuluk nûş eylemiş
Berm-i hüsnünde anunçün hâli olmaz hâbdan"

*Revânî***Üzet**³¹ -: kestir-

"Kılca şeytan göñlümi agrıtmadı zülfün senüñ
Üzedelden ol rakîb-i kâfirüñ zencîrini"

*Sâfî***Varlık** :varlık, mevki, makam

Bu izzet ü bu şöret ü bu varlık u mansıb
Yavlak hicâb olmuş sana terk ile n'idersin"

*Mü'min***Varasına:** varıncaya kadar

"Sâfî aşkuñı komaz hergiz elden
Eger biñ yıl ola ger varasına"

*Sâfî***Yalvarı gel-** :yalvarmaya gel-

"İlahi suçumu bildüm kapuña yalvarı geldüm
Mukırrüm her ne kim kıldum degil kim ehl-i inkârem"

*Kemâl Ümmî***Yañlu** :yanlış, galat, hata

---

30 Tarama Sözlüğünde *tuşak* kelimesi için "köstek, ayak bağı, bağ" anlamları verilmiştir.

31 Bu kelimedede muhtemelen bir okuma yanlışlığı var. Kelime "üzedelden" değil "uzadaldan" olmalı.

*“Subh-ı rûşendür dimiş yüzün güneşden Sa’diyâ
Sâdıku’l-kavl oldugu budur ki sözü yañludur”*

Sa’di-i Şirazi

Yarılık :yardımcılık

*“Ne var şâdî verirse kem bizümle
Ki çok yarılık eyler gam bizümle”*

Atâyî

Yavlak :kötü, fena; ziyade, gayet³²

*“Ümidüm vardur elhak bana rahmet kıla mutlak
Azâbından dahı yavlak suçum andukça korkaram”*

Kemâl Ümmî

Yigin: faziletli, bereketli³³

*“Kuvvetde şevketüñ ki eflâkden yigindir
‘İzz ü şerefde ola bin mertebeye akdem”*

Şeyhî

Yeşin-: berk ur-, şimşek çak³⁴-

*“Ebr-i zülfün yeşinüp ol meh-i tâbân-şekl
Yağdırur gözlerimün yaşını bârân-şekl*

Yet³⁵: kuvvet, kudret

*“Ten azabın tartayın çün cân safâsın sürmedüm
Baş yaragin göreyin çün dil yetini bilmedüm”*

32 Tarama Sözlüğünde *yavlak* kelimesi için “pek, çok, gayet” anlamları verilmiştir.

33 Tarama Sözlüğünde *yigin* kelimesi için “üstün, baskın, galip, şiddetli, kuvvetli” anlamları verilmiştir.

34 Tarama Sözlüğü’nde “örtün-, sakın-, saklan-“ anlamlarındaki “yaşınmak” anlamca daha uygun, muhtemelen kelime yanlış okunmuş.

35 Çalışmada “yet” olarak okunan bu kelimedede okuma ve anlamlandırma hatası vardır. Kelime “yat” olarak okunmalı ve Tarama Sözlüğünde yat kelimesinin karşılığı olan “levazım” şeklinde anlamlandırılmıydu.

Yügüt³⁶ - :öğüt- gider-

"Gönül çirkin yügütsün fazl eliyle

İ tâhir pâk ebhârim-i harâbât"

Habîbî

KAYNAKLAR

- AKYÜZ Kenan (1986): **Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- AMBROS, Edith Gülçin (1989): *"The Will-o'- the Wisp of Ottoman Divan Poetry"*, **Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes**, Wien.
- BANARLI Nihad Sami (1971): **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.
- CANPOLAT Mustafa (1995):**Mecmuatu'n-nezâir-Metin-Dizin-Tıpkibasım-TDK yay.**, Ankara.
- DİLÇİN Cem (1995): **Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara.
- ERTEK MORKOÇ Yasemin (2003): **Eğridirli Hacı Kemâl'in Câmi'ü'n-nezâir'i**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- HORATA Osman (2002): *"Kaynaklar"*, **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara.
- İLAYDIN Hikmet (1997): **Türk Edebiyatında Nazım**, Akçağ Yay, Ankara.
- İNAL İbnül Emin Mahmud Kemal (1999): **Son Asır Türk Şairleri**, AKM Yay., Ankara.
- İPEKTEN Hâluk (1985): **Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz**, Akçağ Yay., Ankara.
- İSEN Mustafa (1997): *"Divan Şiirinde Nazire Geleniği"*, **Ötelerden Bir Ses**, Akçağ Yay., Ankara.
- İSEN Mustafa, KURNAZ Cemal (1990): **Şeyhi Divanı**, Akçağ Yay., Ankara
- KAYA Bilge (2003): **Hisâfî- Hayatı, Eserleri ve Metâliu'n-nezâir Adlı Eserinin 1.Cildi- İnceleme-Metin**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

---

36 Bu kelimedede muhtemelen bir okuma yanlışlığı var. Kelime "yügütsün" değil "yu gitsin" olmalı.

- KÖKSAL M. Fatih (2001): **Edirneli Nazmi Mecmaü'n-nezâ'ir –İnceleme-Tenkitledi Metin-**, Hacettepe Üni. Sos. Bil. Ens.,Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- KÖKSAL M. Fatih (2003): : “*Nazire Kavramı ve Klâsik Türk Şiirinde Nazire Yazıcılığı*”, **Diriözler Armağanı**, Ankara.
- KURNAZ Cemal (2003): “*Osmanlı Şair Okulu*” ,**TUBA** 27/II.
- LEVEND Ağâh Sırrı (1998): **Türk Edebiyatı Tarihi-I Giriş**, TTK Basımevi, Ankara.
- MERMER Ahmet (2002): “*XV. Yüzyılda Yazılmış Bilinmeyen Bir Nazire Mecmuası ve Aydınlı Visali'nin Bilinmeyen Şiirleri*”, **Milli Folklor**, S 56, Ankara.
- NECATİĞİL Behçet (1977): **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, Varlık Yay, İstanbul.
- OLGUN Tahir (1994) **Edebiyat Lugati**, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- TDEA** (1998): “*Yazar, Mehmet Behçet*”, Dergâh Yay., C 8, İstanbul.
- YAZAR Mehmet Behçet (1999): **Edebiyatçılar Âlemi** (Yayına hazırlayan: Mustafa Everdi), 21.Yüzyıl Yayınları, Ankara.